

ČAS, TECHNOLOGIE, MÉDIA

Tomáš Dvořák a kol.: Temporalita (nových) médií
NAMU, Praha 2016, 284 s.

Spojícím motivem rozličných kapitol knihy nazvané *Temporalita (nových) médií* je, pokud to lze na začátku vyjádřit stručně a zároveň pregnančně, vztah médií/technologie a proměnlivosti časového rámce. Do tohoto tématu – logicky – uvádí hned první kapitola, jejímž autorem je zároveň i editor publikace Tomáš Dvořák. Zamýšlí se přitom nad vývojem „kulturních technik synchronizace“ (s. 8). Na první pohled všeobsáhlé a poněkud neurčité téma Dvořák rámuje tak, že se zaměřuje na mutiplicitu významových odstínění alarmu. Na tomto příkladu ukazuje, jak technologie zásadním způsobem přetváří a zároveň konstruuje naše historicko-sociálně podmíněné formy jednání a percepce. Pokud dřív měla indikace času „převážně formu veřejného zvukového znamení a pochopitelně vyžadovala notnou dávku standardizace“, pak vzhledem k „proliferaci“ akustických signálů dochází k novým možnostem, jak heterogenní prostor synchronizovat (s. 45). Kapitola Tomáše Dvořáka je mimořádně zajímavá a přínosná, a to nejen svou erudovaností, ale také velmi názorným (vhodným a přesným) vykazáním potenciálu sémiotiky C. S. Peirce. V celé kapitole je ovšem, byť poněkud implicitně, patrný příklon k dílu Bruna Latoura – jako zvlášť nosný se jeví jeho postřeh, že „nová“ technologie není „novou“ sama o sobě, ale nese v sobě mnohost technik reorganizace dřívějších vynálezů.

Pokud je první kapitola hutným uvedením do předestřené tématu, tak kapitola následující, jejímž autorem je Marek Šebeš, se již zaměřuje na roli nových médií v souvislosti s televizním zpravodajstvím. Šebeš se soustředí zejména na faktory periodicity a rychlosti, protože lidé „počátku jedenadvacátého století očekávají, že zpravodajství bude rychlé a o probíhajících událostech bude referovat co nejdříve“ (s. 73). Důraz na aktuálnost je přitom podmíněn emergencí nových technologií, ale také proměnou hospodářské situace. Šebeš hovoří dokonce o tom, že zpravodajství se stalo svébytnou „temporální institucí“ (s. 77): základ zpravodajského cyklu, tj. 24 hodin, se stal mezníkem, k němuž se žurnalistický způsob produkce mediálních sdělení vždy vztahuje. V souvislosti s proměnami, které se odehrály v 80. letech, dále Šebeš podotýká, že „nové zpravodajské stanice přitom narušují zavedený model televizní temporality“ (s. 88), a poukazuje i na negativní aspekty této proměny.

NÁROD ČTENÁŘŮ

Jiří Trávníček: Česká čtenářská republika: generace, fenomény, životopisy
Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. – Host, Praha–Brno 2017, 447 s.

Téměř každý z nás někdy slyšel tvrzení, že Češi jsou národem čtenářů, což vám odsouhlasí i ti, kteří se čtení z různých důvodů příliš nevěnují. A stejně jako drtivou většinu lidských činností, i čtení a čtenářskou kulturu lze odborně zkoumat a psát o ní knihy. Jedna taková se objevila minulý rok a jmenuje se *Česká čtenářská republika* s podtitulem *Generace, fenomény, životopisy*. Jejím autorem je Jiří Trávníček (nar. 1960), autor několika knih, z nichž především ty poslední se věnují právě výzkumu čtenářství. Jde o publikaci *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize* (2008), Čte-

Právě na ně se zaměřuje příspěvek Ireny Reifové. Konstatuje, že díky tomu, že v digitálním věku je téměř každý pořad (ale i zpravodajská relace atd.) plně dohledatelný na internetu, se proměňuje dříve stabilní rámec časových pásem „televizního programu“ (s. 105). Z toho, jak Reifová přesně dodává, plyne mimo jiné tento závěr: „Využíváním digitalizovaných televizních pořadů slábnou dva konstitutivní rysy televize: regularita a sekvenčnost“ (s. 106). Pořad si můžeme přehrát kdykoliv, což znamená, že máme vládu nad tím, co a kdy zhlédneme, bez ohledu na to, zda je daný pořad vysílán právě teď. Proto Reifová mluví i o specifickém bezčase. Mohu si přece bez problémů pustit pořad, který se vysílal v polovině 90. let, ať už k tomu mám jakékoli důvody. Autorka poté, co nastíní důsledky digitalizace médií, zdůrazňuje že – a zde odkazuje na Baumana – hrozí zásah do našeho „ontologického bezpečí“, naší „každodenní existence“. Svoji zřetelně strukturovanou a jasně odargumentovanou analýzu končí konstatováním, že „rozvolnění původně pevné temporality lineárního televizního toku tedy působí jako otisk (a podle některých i jakási adaptační přetlaková komora) časového rozkladu pozdní modernity, která (na rozdíl od velkých moderních narací) spění od minulosti k progresivní budoucnosti poměrně ignoruje“ (s. 132). Reifová se zde vlastně zamýšlí nad kritickými momenty digitalizace médií: proměna autorství, recepce a samotné formy mediovanosti může vést prakticky až k vymazání časové strukturovanosti zakoušení (mediovaných) sdělení.

Pokud studie Tomáše Dvořáka byla úvodem do tématu, který je rámován zaměřením pozornosti na význam alarmu, pak lze text Radima Hladíka číst jako případovou studii dotýkající se vztahu technologie, nových médií a reapropriace minulých výrazových forem. Hladík se soustředí na hudební žánr northern soul a jeho výklad je velmi poutavý a zajímavý. Autor vychází z Adornových úvah o gramofonových nahrávkách a tyto úvahy doplňuje důkladným popisem: „Technologická reprodukovatelnost průběhu zvuku [...] nemusí znamenat pouze reifikaci – komodifikované zvěčnění hudby –, ale i její objektivaci – zpředmětnění, které ji zpřístupňuje kritice a poskytuje nové estetické možnosti“ (s. 146). Hladík dále upozorňuje na fakt, že northern soul lze chápat jako tradiční subkulturu, kdy kluby, kde se hrál tento žánr, byly také místem konzumace různých drog: „V tomto smyslu northern soul předznamenal pozdější spojení tance a užívání drog, které se do obecnějšího povědomí dostalo až v 80. a 90. letech“ (s. 151). V závěru textu se Hladík také zmiňuje o tom, jak se díky internetu s touto hudbou mohli seznamovat i jiní posluchači, což ovšem nic nemění

náři a internauti. Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení (2011) a *Překnížkováno. Co čteme a kupujeme* (2014); téma zpracovávají kvantitativní (statistickou) metodou. Publikace *Knihy a jejich lidé. Čtenářské životopisy* (2013) kvantitativní metodu přesahuje a přináší třiadvacet neanonymních životopisů českých spisovatelů, překladatelů, knihkupců a dalších, kteří se knihami zabývají. A tyto dvě metody, kvalitativní a kvantitativní, se protnulý v nové knize *Česká čtenářská republika*.

Autor si dal nelehký cíl zmapovat současnou českou čtenářskou kulturu, její rozvrstvení a zvláštnosti. Kniha je mimo úvod a závěr členěna na čtyři oddíly. Ten první, nazvaný „Rámce“, poodhaluje metodologické východisko, způsob práce a možnosti, které nabízejí anonymní čtenářské životopisy. Sluší se zmínit, že autor a jeho spolupracovníci pracovali se 134 narátory ze 76 míst z celé České republiky, jejichž výpovědi nahrávali na diktafon a posléze přepi-

Temporalita (nových) médií

Tomáš Dvořák a kol.

namu

na faktu (a možná ho to dokonce ještě podtrhává), že northern soul byl fundamentálně spojen s médiem fonografické nahrávky, což autora vede k zamýšlení nad tématem času v éře digitálních technologií: „Gramofonová deska tak v éře digitálního zvuku nejenže přitahuje naši pozornost k minulosti, ale také nás nutí pošilhávat po budoucnosti s expirační lhůtou“ (s. 163).

Zatímco studie Radima Hladíka se dotkla tématu minulosti a její reapropriace skrze digitální technologie, Čeněk Pýcha se zabývá tématem digitální paměti. Pýcha po výchozích otázkách, které mají základ v historii a ptají se po povaze pramenů, skrze něž poznáváme minulost, přenáší pozornost na tzv. „archeologii médií“. Mimo jiné odkazuje také na Kitlera a jeho studii o gramofonu a psacím stroji. Archeologie médií nabízí značné možnosti v oblasti studia médií, což také Pýcha ve zbytku svého textu relativně přesvědčivě ukazuje. Ovšem když referuje o díle Deleuze a Guattariho, konkrétně o jejich knize *Tisíc plovšin*, nejsem si úplně jistý, nakolik lze pojem tělo bez orgánů označit jako potencialitu. Deleuze a Guattari o potencialitě, pokud vím, nehovoří, Deleuze ve všech svých dílech pracuje s distinkcí virtuální versus aktuální, a nikoliv možné versus skutečné.

Autorem předposlední studie je Filip Vostal, jehož dlouhodobým odborným zájmem je zrychlování a akcelerace (v různých odvětvích) společnosti. Zde zaměřil pozornost na tzv. vysokofrekvenční obchodování, které chápe jako symptom sociální akcelerace času. V úvodu textu Vostal přesně zdůrazňuje, že pojem „zrychlení

sovali na počítači. Jde o pestrý vzorek obyvatel všech věkových i sociálních skupin s různým vztahem ke knihám. Za velice zajímavou považují přehledovou tabulku čtenářské kultury 20. a 21. století v datech. Poodhaluje známé, méně známe, ale i úplně neznámé události ve světě, střední Evropě a českých zemích, spjaté s knihou a knižní kulturou.

Těžištěm jsou však tři následující kapitoly, obsažené v podnázvu publikace. „Generace“, nebo jak uvádí autor, „Generační řezy“, se týkají souhrnu celé populace. Jde o zobecnění, kterému se v tomto případě nelze vyhnout. Každá z generací je pojmenována podle toho, které médium jí nejvíc ovlivnilo a do jisté míry i formovalo: rozhlasová, televizní, počítačová a internetová. Vždy je stručně popsáno její zázemí historicko-politické i ekonomicko-společenské, vzdělání a úloha médií především v době, kdy tito lidé dospívali, a čtenářská kultura. Ta je konfrontována s celorepublikovými vý-

času“ není tak neproblematický, alespoň co se týče sociálních věd, jak by se mohlo na první pohled zdát, na straně druhé jej považuje za „koncept, konstrukt a analytický instrument, který nám napomáhá k pochopení a vysvětlení dynamiky modernity“ (s. 218). Jak dále Vostal dodává, jednou „z velmi specifických manifestací sociální akcelerace času v současné době [...] je relativně nová, finanční inovace“ (s. 224). Na mysl má právě vysokofrekvenční obchodování, jehož základními znaky jsou krátkodobé držení cenných papírů a následné transakce s „enormně velkými objemy cenných papírů“ (s. 225).

Vostal dále zdůrazňuje, že akcelerace nemusí být přísně vzato determinována technologickými inovacemi souvisejícími s „dynamikou kapitalismu“, ale je v mnoha případech záměrná, a to „především zainteresovanými aktéry, tedy těmi, kdo profitují z VFO“ [vysokofrekvenčního obchodování] (s. 230). Vostal zdůrazňuje i fenomén vynořivší se v souvislosti s VFO, který je „časová asymetrie a asynchronita mezi rozdílnými temporalitami“ (s. 231), protože rychlost transakcí/přenosu je „nekompatibilní“ s tempem a „biologickými rytmy lidského mozku“.

Knihu uzavírá studie Václava Janoščíka o budoucnosti ve sci-fi, současném umění, filosofii a teorii médií. Na první pohled se může zdát, že téma je natolik široké, že nebude možné je souvisle pojednat na omezeném prostoru. Janoščík však plasticky načrtává nová témata a přístupy v oblasti filosofie a teorie médií; hlavním momentem textu je ovšem porovnání (časovosti) koncepcí Marka Hansena a Lva Manoviche. Lze jen kvitovat, že Janoščík se nezdržuje u referování Manovicových pěti principů nových médií, ale rovnou přechází zejména k tematizaci významu estetiky/estetických prvků, které u Manoviche v rámci definice nových médií hrají důležitou, byť poněkud přehlíženou roli. Hansenův přístup pak Janoščík představuje velmi pregnančně a přesně: „Na rozdíl od řady dřívějších teoretiků, a do značné míry samotného Manoviche, neuvažuje o nových médiích jako o protěze lidského těla a smyslu. Média uplatňují nikoliv antropocentrický model mediace, ale čím dál více sledují vlastní měřítka, spojená například s mikrotemporálními operacemi počítačů. Nejde o ‚pohyb‘ dopředu, ale o ‚zdroj‘ z budoucnosti (Feed-forward)“ (s. 268).

Na závěr lze konstatovat, že kolektivní monografie je velmi důležitým počinem v oblasti analýzy vztahu časovosti a (nových) médií. Její obsahová šíře má potenciál zaujmout široký okruh čtenářů, což je další nepochybné plus.

Martin Charvát

zkumy a proložena citacemi narátorů. Autor například připomíná mnoho stereotypů, jež si s sebou každá generace nese mnohdy celý život. U té nejstarší je to někdy až posvátná úcta ke knize, zároveň však i názor našich předků, že čtení je velmi blízké zahálce.

Netřeba vysvětlovat, co jsou fenomény. Ve druhé a nejobsáhlejší kapitole si každý čtenář Trávníčkovy knihy nejde ten svůj. Jde o klíčové jevy, průsečky, které vyšly na povrch při analýze výpovědí mnoha narátorů. Do jisté míry se každý fenomén drží určité generace, ale není to podmínkou: například *Babička* od Boženy Němcové je kniha, které ovlivnila více čtenářských generací. Autor se pokouší popsat, čím byl daný fenomén pro určitou generaci důležitý a především proč. (Několikrát se ve vyjádření narátorů setkáme s klasickým „základem“ jejich čtenářských vášní. Jde o člena rodiny, vnímavého učitele, domácí knihovnu aj.) Od zmíněné *Babičky*, u které většina z nás tuší, že šlo o povinnost školní